

Faculty of Social Sciences
Institute of Social Studies and Research

Quarterly of Social Studies Research in Iran
No. 4:1061-1091, Winter 2022 , Vol. 10
Doi:10.22059/JISR.2021.307529.1097

**Pathology of Student Scientific Associations According to
the Theory of Functionalism (Scientific Associations of
Ferdowsi University of Mashhad)***

Rohollah Eslami Shabjare¹
Rahman Soleymanpour²
Malihe Tabei³

Received: January 10, 2021

Accepted: October 3, 2021

Abstract

Introduction: The activities of the scientific association in the academic space as a multi-level phenomenon has an extensive theoretical literature in the form of individual actions to interactions in organizational structures as well as organizational structure independent of individuals. The purpose of this study is to investigate the functions and dysfunctions of student scientific associations at Ferdowsi University of Mashhad.

Method: The research is applied in terms of purpose and qualitative in terms of approach. The research method used to analyze and interpret the findings is thematic analysis and also descriptive-explanatory analysis. According to the careful analysis of the performance and conditions of the scientific associations of the university and to extract its strengths and weaknesses, in-depth interviews were designed with the

---

* Research paper, Extracted from Research project entitled “Pathology of Student Scientific Associations of Ferdowsi University of Mashhad”, Sponsored by Vice president for Socio-Cultural and Student Affairs (Group for Sociocultural studies and planning) of Ferdowsi University of Mashhad

1 Assistant Professor, Department of Political Science, Faculty of Law and Political Science, Ferdowsi University of Mashhad, Mashha, Iran, eslami.r@um.ac.ir

2 Master Study Social Sciences, Ferdowsi University of Mashhad, Mashha, Iran (Corresponding author), solemanpour.m@gmail.com

3 Master study Social Sciences, Ferdowsi University of Mashhad, Mashha, Iran, mt.tabei@gmail.com

cultural director, students of the scientific associations and the administrative expert of the scientific association of Ferdowsi University of Mashhad (24 interviews). In interpreting interviews with experts, the main purpose is to analyze and compare the content of experts' knowledge. Coding was done manually with tabulation. A total of 290 codes were extracted from the interview texts, of which 129 are related to the positive functions (advantages and strengths) and 161 are to the malfunctions (issues and problems) of the scientific associations.

Finding: The findings of the present study are discussed separately in three sections: benefits, problems and solutions to the problems of the scientific community. These findings showed that gaining dignities are always among the most important social privileges that stimulate individual and collective action that provide a form of volunteer participation and activity. There are many issues regarding the student scientific associations stemming from poor communication, poor structural supervision, poor management of officials, legal ambiguities and the personal interest of the members that have resulted in serious disregard for them.

Conclusion: By examining the history of scientific associations, the type of student activity has shifted from cultural and social concerns to individual concerns; So that Students' top priorities are to further evaluate the benefits of working according to self-interest, regardless of its overall goals and structural plans in scientific associations .The solutions offered are generally stated to solve the problems of the

organization and the by-laws. Attention has been paid to the type and level of interaction and internal and external relations, such as creating interaction between the cultural director, the vice chancellor of the faculty and students, using cyberspace in advertisements and information, creating a communication channel to transfer experiences of previous groups, etc. The main concern of many interviewees is financial issues; the solution to this problem is the tendency to financial self-sufficiency through the provision of financial sponsors, holding internal and external university programs, preparing a financial contract with the university and selling scientific research achievements.

Keywords: Volunteering, Positive functioning, Malfunctions, Student Scientific Associations, Pathology

Bibliography

- Abdollahi, M. (2002), "Function of Scientific Associations for Development of Science and Scientific Ethics", **Iranian Journal of Sociology**, No. 1: 47-63. (*In Persian*)
- Abdollahi, M. (2002), "Remembering Robert King Merton", **Iranian Journal of Sociology**, No. 2: 131-158. (*In Persian*)
- Amiranzadeh, M., Jafari, P., & Ghouchanian, N. Gh. (2011), "The Role of Student Associations in the Leadership Development of Male and Female Students", **Quarterly Journal of Educational Leadership and Management**, No. 1: 25-46. (*In Persian*)
- Ansala, L., Uusiautti, S., & Määttä, K. (2016), "What are Finnish University Students' Motives for Participating in Student Activism?", **International Journal of Adolescence and Youth**, No. 21: 150-163.

- Azad Armaki, T. (2010), **Sociological Theories**, Tehran: Soroush. (*In Persian*)
- Baker, C. N. (2008), “Under-Represented College Students and Extracurricular Involvement: The Effects of Various Student Organizations on Academic Performance”, **Social Psychology of Education**, 11, 273-298.
- Banifatemeh, H., & Koochi, K. (2006), **Study of Barriers and Problems of Scientific-Student Associations, Proceedings of the First Pathology Seminar of Student Scientific Associations in Iran**, Chaharmahal Bakhtiari: Shahrekord University Publishers. (*In Persian*)
- Borges, J. C., Cezarino, L. O., Ferreira, T. C., Sala, O. T. M., Unglaub, D. L., & Caldana, A. C. F. (2017a), “Student Organizations and Communities of Practice: Actions for the 2030 Agenda for Sustainable Development”, **The International Journal of Management Education**, No. 15, 172-182.
- Borges, J. C., Ferreira, T. C., Borges De Oliveira, M. S., Macini, N., & Caldana, A. C. F. (2017b), “Hidden Curriculum in Student Organizations: Learning, Practice, Socialization and Responsible Management in a Business School”, **The International Journal of Management Education**, 15, 153-161.
- Coleman, J. (1998), **Foundations of Social Theory**, Translated by Manouchehr Sabouri Kashani, Tehran: Ney Publishing . (*In Persian*)
- Damari, B., Momtazmanesh, N., Vosough Moghadam, A., Rahbary Bonab, M., & Mowaghari, R. (2012), “A Model for Effective Management of Specialized Scientific Associations of Medical Sciences”, **Payesh Quarterly**, No. 11: 317-325. (*In Persian*)
- Flick, O. (2008), **An Introduction to Qualitative Research**, Translated by Hadi Jalili, Tehran: Ney Publishing. (*In Persian*)
- Ghadimi, A. (2012), “The Role of Scientific Associations in Scientific Public Policies”, **Iranian Journal of Management Sciences Quarterly**, No. 6: 89-112. (*In Persian*)
- Hosseini, S. (2007), “Pathology of the Position of Student Scientific Associations in Iranian Universities”, **Research Institute for Cultural and Social Studies**, 229-245. (*In Persian*)
- Kalantari, S., Abbaszadeh, M., Amin Muzaffary, F., & Rakaei Bonab, N. (2010), “The Sociological Study of Attitude to Child Bearing and It’s Some Related Factors (Case Study: Married Youth in Tabriz City)”, **Applied Sociology, University of Isfahan**, No. 1: 127-155. (*In Persian*)
- Karkonan Nasrabadi, M. (2007), “The Role of Student Scientific Associations in Entrepreneurship Development, Ministry of Science, Research and Technology”, **National Conference on Higher Education and Entrepreneurship Past, Present, Future**, No. 1:314-325 (*In Persian*)
- Karmelić, E. (2018), “Znanstveni Aktivizam Studenata Medicinskog Fakulteta Sveučilišta u Rijeci”, **Medicina Fluminensis**, No. 4: 353-365.
- Kavousi, I., & Moghimi, A. (2009), “Evaluation of Cultural Activities in Tehran Cultural Center Based on Quantitative Models”, **Journal of Cultural Planning, Tehran: Department of Cultural and Social Research**, 37: 51-84. (*In Persian*)
- Kőnig, L. S. (2014), “Reflections on Influencing Students’ Employability: An Example of Student Association”, **3rd International Scientific Symposium, Economy of Eastern Croatia–Yesterday, Today, Tomorrow**, No. 3: 670-680.

- Liu, R. (2020). Application Strategy of Big Data in College Student Association Activities. **In Journal of Physics: Conference Series**, No. 1: 1-12
- Mottaqi Dastnaei, A., Ebrahimi, B., Khavandkar, E., & Rafieian, F. (2007), "Using Knowledge Management to Improve the Efficiency of Student Scientific Associations", **First National Conference on Industry, Students and Sustainable Development**, Tehran: University of Science and Technol: 657-667 (*In Persian*)
- Nowotarski, P., Paslawski, J., & Plucniski, L. (2017), "Scientific Association Knowledge Improvement Activities in Construction Technology Management field", **Procedia Engineering**, No. 208, 106-113.
- Rezaei, M., Hosseinzadeh, M., & Kaboudtbar, R. (2012), "Horizon Vision 1404 Student Scientific Associations and the Civilization University Program: Opportunities Ahead, Appropriate Solutions. Government and Public Organizations and Centers", **Congress of Pioneers of Progress**, Vol. 1. (*In Persian*)
- Ritzer, G. (2011), **Contemporary Sociological Theory**, Translated by Mohsen Thalasi, Tehran: Elmi. (*In Persian*)
- Shaji, R., Dehghan Qahfarokhi, A., & Javadian Sarraf, N. (2007), "Study of the Current Situation, Challenges and Obstacles Facing the Student Sports Associations of Ferdowsi University of Mashhad", **The Fifth Student Scientific Conference on Physical Education and Sports Sciences**. (*In Persian*)
- Shalchi, V. (2013), "Thirst for Dignity in Iranian Society", **Iranian Journal of Sociology**, No. 2: 30-56. (*In Persian*)
- Sharipour, M., & Fazeli, M. (2006), "Functions University Students' Scientific Associations: The Case of Gilan, Mazandaran, and Tehran Universities", **Iranian Journal of Social Studies**, No. 1: 62-82. (*In Persian*)
- Skidmore, W. (1993), **A Study of the Causes of Couple Incompatibility**, Translated by Ali Mohammad Hazeri, Tehran: Shahid Beheshti University. (*In Persian*)
- Zamani, E. (2007), "Introduction to the Functions of Student Scientific Associations and Comparison of the Performance of Engineering Associations with Other Disciplines", **Iranian Journal of Engineering Education**, No. 35: 55-81. (*In Persian*)

آسیب‌شناسی انجمن‌های علمی دانشجویی از منظر رویکرد کارکردگرایانه

(انجمن‌های علمی دانشگاه فردوسی مشهد)*

روح‌اله اسلامی شعبجره^۱

رحمان سلیمان‌پور^۲

ملیحه تابعی^۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۷/۱۱

تاریخ دریافت: ۹۹/۱۰/۲۱

Doi:10.22059/JISR.2021.307529.1097

چکیده

فعالیت‌های انجمن علمی در فضای دانشگاهی به‌عنوان پدیده‌ای چندسطحی در قالب کنش‌های فردی تا تعاملات در ساختارهای سازمانی و نیز ساختار سازمانی مستقل از افراد، از ادبیات نظری گسترده‌ای برخوردار است. آنچه حائز اهمیت است، بحث از عملکرد و نتایج آن است؛ عملکردهایی و خود ناشی از کنش‌ها و پیوندهای جمعی مشارکت محور افراد است که به کارکردهای مثبت و منفی متعددی منجر می‌شود. پژوهش حاضر با هدف بررسی کارکردها و کارکردهای انجمن‌های علمی- دانشجویی، درصدد احصای مزایا و آسیب‌های حضور دانشجویان در انجمن‌های علمی دانشگاه فردوسی مشهد است. این پژوهش از جهت هدف، کاربردی و به لحاظ رویکرد، کیفی است. روش تحلیل و تفسیر یافته‌ها تحلیل مضمون و شیوه تحلیل، توصیفی-تبیینی است. به‌منظور واکاوی دقیق عملکرد و شرایط انجمن‌های علمی دانشگاه و استخراج قوت‌ها و ضعف‌های آن‌ها، مصاحبه‌هایی عمیق با مدیر فرهنگی، دانشجویان انجمن‌های علمی و کارشناس اداری انجمن علمی دانشگاه فردوسی مشهد (۲۴ مصاحبه) صورت گرفت. در تفسیر مصاحبه با متخصصان، هدف عمدتاً تحلیل و

---

* مقاله علمی - پژوهشی، مستخرج از طرح تحقیقاتی با عنوان «آسیب‌شناسی انجمن‌های علمی دانشجویی دانشگاه فردوسی مشهد»، با حمایت معاونت فرهنگی، اجتماعی و دانشجویی (گروه مطالعات و برنامه‌ریزی فرهنگی - اجتماعی) دانشگاه فردوسی مشهد.

۱. استادیار گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران،
eslami.r@um.ac.ir

۲. کارشناس ارشد علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران (نویسنده مسئول)،
solemanpour.m@gmail.com

۳. کارشناس ارشد علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران،
mt.tabei@gmail.com

مقایسه محتویات دانش متخصصان است. کدگذاری به روش دستی و با جدول‌سازی انجام شد. به‌طورکلی ۲۹۰ کد از متون مصاحبه استخراج شدند که ۱۲۹ کد مربوط به کارکردهای مثبت (مزایا و نقاط قوت) انجمن علمی و ۱۶۱ کد به کژکارکردهای (مسائل و مشکلات) انجمن علمی اختصاص دارد. یافته‌های این تحقیق در سه بخش مزایا، مسائل و راهکارهای حل مسائل انجمن علمی، به‌تفکیک مورد بحث و بررسی واقع شده‌اند. این یافته‌ها نشان داد همواره کسب منزلت و شأن از جمله مهم‌ترین امتیازهای اجتماعی است که برانگیزاننده کنش فردی و جمعی است؛ به‌گونه‌ای که زمینه مشارکت و فعالیت داوطلبانه دانشجوی را فراهم می‌کند. وجود مسائل زیاد انجمن علمی، نشئت‌گرفته از ارتباطات ضعیف، نظارت ساختاری پایین، مدیریت ضعیف مسئولان، ابهامات قانونی و منفعت‌طلبی شخصی اعضا است که به‌علت بی‌توجهی به پیدایش آسیب‌های جدی منجر شده‌اند. با بررسی تاریخچه فعالیت در انجمن‌ها، نوع فعالیت دانشجویان از دغدغه‌های اجتماعی - فرهنگی به دغدغه‌های فردی تغییر ماهیت داده است؛ به‌گونه‌ای که اولویت‌های اساسی دانشجویان بیشتر ارزیابی فایده کار در یک تشکل دانشجویی، فارغ از اهداف و برنامه‌های کلی و ساختاری آن است. راه‌حل‌های ارائه‌شده، عموماً در جهت حل مسائل سازمان و آیین‌نامه بیان شده‌اند. با توجه به نوع و سطح تعامل و روابط درون و برون‌سازمانی، در پژوهش حاضر به مواردی از قبیل ایجاد تعامل بین مدیر فرهنگی، معاون آموزش دانشکده و دانشجویان، استفاده از فضای مجازی در تبلیغات و اطلاع‌رسانی‌ها، ایجاد کانال ارتباطی برای انتقال تجارب گروه‌های قبلی و... اشاره شده است. دغدغه اساسی بسیاری از مصاحبه‌شوندگان مسائل مالی است. راهکار حل این مسئله، گرایش به خودکفایی مالی از طریق تهیه اسپانسر مالی، برگزاری برنامه‌های درون و برون‌دانشگاهی، تهیه قرارداد مالی با دانشگاه و فروش دستاوردهای علمی - پژوهشی است.

واژه‌های کلیدی: آسیب‌شناسی، انجمن‌های علمی دانشجویی، فعالیت داوطلبانه، کارکرد مثبت، کژکارکرد.

مقدمه و طرح مسئله

اصلی‌ترین وظیفه دانشگاه آموزش، تولید و ترویج پژوهش است. این نهاد در دوران جدید یک رسالت فرهنگی و اجتماعی را نیز برعهده گرفته و آن تربیت شهروند جامعه مدنی و آموزش بهترزیستن است. در این راستا نهادهایی مانند انجمن‌های علمی، کانون‌های فرهنگی هنری و... در مسیر رسالت جدید دانشگاه تشکیل شده‌اند. انجمن‌های علمی دانشجویی برای تحقق این رسالت، با ایجاد فضای نشاط‌انگیز علمی در سطح دانشگاه می‌توانند نقش‌آفرین باشند. فعالان این انجمن‌ها در جریان فعالیتشان، توانمندی‌هایی از قبیل مهارت کار گروهی، مهارت تبدیل ایده به عمل، مهارت ارتباط، مهارت مدیریت و اجرا، مهارت تأمین هزینه‌های مالی، مهارت

هم‌اندیشی، آزاداندیشی و تفکر انتقادی را کسب می‌کنند. این توانمندی‌ها و مهارت‌ها خروجی دانشگاه‌ها را در عمل شایسته‌تر و توانمندتر می‌کند.

فعالیت انجمن‌های علمی بر میزان آگاهی و تغییر در نوع مطالبات شهروندان تأثیر دارد و همکاری این نهادها با سیاست‌گذاران دولت، موجب بهبود کیفیت تصمیم‌گیری‌های علمی و گسترش فرهنگ پژوهش در جامعه می‌شود (قدیمی، ۱۳۹۱). عضویت در انجمن‌ها سبب افزایش تجربه آموزشی و پژوهشی دانشجویان می‌شود، مشارکت دانشجویان را با استادان در ابعاد گوناگون بیشتر می‌کند و انگیزه افراد را بالا می‌برد (امیریان‌زاده و همکاران، ۱۳۹۰). با توجه به گستره وسیع فعالیت‌های انجمن‌های علمی و اهمیت آن‌ها، ارزیابی نظام‌مند و علمی ضروری است. این اقدام به متولیان امر کمک می‌کند درک درستی از میزان مطلوبیت و موفقیت اهداف داشته باشند و وسیله‌ای برای تعیین میزان تحقق برنامه‌های فرهنگی و اجتماعی و اهداف از پیش تعیین‌شده آن‌ها باشد. ارزیابی منظم و مداوم به‌عنوان ابزاری برای تصمیم‌گیری‌های آتی درمورد هدف برنامه‌ها، محتوای برنامه‌ها، روش اجرای آن‌ها و... به‌کار می‌رود (کاووسی، مقیمی، ۱۳۹۰: ۵۵).

دانشجویی‌بودن فعالیت تشکلی‌ها، مواجهه مستمر آن‌ها با بخش اداری، فعالیت جمعی و نیز جهت‌گیری علمی-تخصصی، موانع و مشکلات زیادی را در مسیر فعالیت‌ها قرار می‌دهند. با اینکه انجمن‌های علمی - دانشجویی دارای کارکردهای آشکار و پنهان متعدد هستند، برخی از این کارکردها نتایج زیان‌آور دارند و موجب انحراف فعالیت‌های انجمن‌ها از مسیر اصلی خود می‌شوند. یکی از نکات مهم در آسیب‌شناسی انجمن‌های علمی، شناخت اهداف و کارکردهای انجمن‌ها است (متقی و همکاران، ۱۳۸۶: ۲۶۸). آسیب‌شناسی هر پدیده دلالت بر آن دارد که برخی از ساخت‌ها و کارکردهای آن در حد غیرعادی است و این موجب شده تا آن پدیده از مسیر عادی خود خارج شود. در جامعه‌شناسی خاستگاه آسیب‌شناسی اجتماعی، مطالعه علمی بی‌نظمی‌ها و نابسامانی‌های اجتماعی است. ضرورت آسیب‌شناسی انجمن‌های علمی دانشجویی از آنجا است که انجمن‌ها دارای کارکردها و وظایفی هستند که در راستای توسعه علمی انجام می‌گیرد، اما ممکن است در این مسیر با چالش‌ها و مشکلاتی روبه‌رو شوند که سبب شکل‌گیری مسائلی شود (همان: ۲۴۷). از این‌رو درصدد پاسخ به این سؤالات هستیم: آیا حضور و فعالیت دانشجویان در انجمن‌های علمی دانشگاه فردوسی مشهد به تحقق کارکردهای تعریف‌شده‌اش

می‌انجامد؟ آیا در جریان فعالیت‌ها کارکردهای پنهانی نیز برای انجمن‌های علمی دانشگاه فردوسی مشهد قابل تعریف است؟ چه راهکارهایی می‌توان به منظور رفع کژکارکردها پیشنهاد کرد؟

چارچوب مفهومی پژوهش

فعالیت‌های انجمن علمی در فضای دانشگاهی به عنوان پدیده‌ای چندسطحی در قالب کنش‌های فردی تا تعاملات در ساختارهای سازمانی و نیز ساختار سازمانی مستقل از افراد، از ادبیات نظری گسترده‌ای برخوردار است. آنچه حائز اهمیت است، بحث از عملکرد و نتایج آن و خود ناشی از کنش‌ها و پیوندهای جمعی مشارکت‌محور افراد است که به کارکردهای مثبت و منفی متعددی منجر می‌شود. در این بخش به شرح مفاهیم اصلی تحقیق از نگاه نظری پرداخته می‌شود.

رابرت مرتن در قالب رویکرد کارکردگرایی ساختی جامعه را نظامی در نظر می‌گیرد که مشتمل بر مجموعه‌ای از عناصر ساختاری مانند فرهنگ و ساختارهای اجتماعی است که در تعامل و هماهنگی با یکدیگر و با محیط و با ایفای کارکردهای مربوط به خود، امکان تطابق نظام اجتماعی و سازگاری افراد را با محیط خویش فراهم می‌سازد (مرتون، ۱۹۷۶ به نقل از عبدالهی، ۱۳۸۱: ۱۳۷).

مرتن برخلاف پارسنز معتقد است کارکرد صرفاً به جامعه اختصاص ندارد، بلکه به فرد و گروه‌های اجتماعی نیز ارتباط دارد؛ کارکردها صرفاً مثبت نیستند، بلکه کارکردهای منفی نیز وجود دارند؛ بعضی از کارکردها آشکار و تعدادی از آنها پنهان هستند؛ بعضی از پدیده‌ها بی‌فایده و بدون کارکردند.

وی کارکرد را پیامد عینی آشکار یا پنهان و مثبت یا منفی هر یک از عناصر ساختاری نظام اجتماعی می‌داند نه اهداف انگیزه‌ها و نیات ذهنی افراد. در تحلیل کارکردی واحد مشاهده، یک عنصر ساختاری است، ولی واحد تحلیل می‌تواند نظام اجتماعی یا جامعه یا هر چارچوب باشد که آن عنصر ساختاری در قالب آن عمل می‌کند (عبدالهی، ۱۳۸۱: ۱۴۰). از نظر مرتن در تنوع کارکردها، افراد، خرده‌گروه‌ها و سیستم اجتماعی-فرهنگی وضعیت‌های متفاوتی در کلیت جامعه دارند. از این رو باید به مفاهیمی مانند کارکردگرایی، کارکردهای آشکار، کارکردهای پنهان، پدیده بدون کارکرد، کارکرد مثبت و کارکرد منفی، در تحلیل کارکردی توجه شود (آزاد ارمکی، ۱۳۸۹). کارکردها نتایج قابل مشاهده‌ای هستند که برای مطابقت یک سیستم به کار گرفته می‌شوند و غیرکارکردها نتایج قابل مشاهده‌ای هستند که تطابق سیستم را نمی‌توانند توضیح دهند؛ بنابراین

دو نوع کارکرد در آن‌ها قابل‌رؤیت است: نخست کارکردهای آشکار^۱ که با عنوان نتایج عینی موردانتظار برای مطابقت سیستم به‌وسیله مشارکت‌کننده شناخته شده است. نوع دوم، کارکردهای پنهان^۲ است. این نوع کارکرد ناشی از نتایج عینی است که به‌وسیله مشارکت‌کننده در سیستم ایجاد شده است، ولی آگاهی اولیه و انتظار دستیابی بدان وجود نداشته است (همان) جورج ریتزر معتقد است کنش‌های متقابل تا زمانی ادامه می‌یابند که تبادل پاداش میان طرفین برقرار باشد. زمانی که افراد متوجه این مسئله می‌شوند که کنش‌های متقابل به زیان یکی از طرفین است و تمایل بر ادامه‌ندادن آن کنش است (ریتزر، ۱۳۹۰: ۹۲). کنشگران و منابع یا وقایع عناصر پایه و اصلی نظریه جیمز کلمن درباره نظام‌های اجتماعی‌اند. کنشگران در این منابع و وقایع دارای منافع هستند و بر برخی از آن‌ها تسلط دارند. کمترین خمیرمایه هر نظام اجتماعی کنش، دو کنشگری هستند که هریک بر منابع مطلوب طرف دیگر تسلط دارند. درواقع همین منافع موجود در منابع تحت کنترل طرف دیگر است که این دو نفر را به‌عنوان کنشگران هدفمند به کنش‌هایی سوق می‌دهد و هر دو طرف را دربرمی‌گیرد و درنهایت یک نظام کنش را به‌وجود می‌آورد. این ساختار نظام کنش و نیز این واقعیت که کنشگران هدفمند و هریک در پی تحقق حداکثری منافعشان هستند، کنش‌های افراد را وابسته به هم یا نظام‌مند می‌سازد (کلمن، ۱۹۹۰: ۲۹).

در دیدگاه کلمن، افراد بر منابع و وقایع تسلط بالفعل دارند، اما هیچ‌گونه کنترل رسمی یا حقوق قانونی ندارند. در عین اینکه ممکن است بر دیگر افراد تسلط یا قدرت داشته باشند، ولی از هیچ حقی برای دست‌ور دادن یا اقتدار برخوردار نیستند. هیچ‌گونه هنجار اجتماعی نیز برای قاعده‌مند کردن مبادله میان افراد وجود ندارد. این نظریه رفتار بشری را حاصل منافع شخصی در نظر می‌گیرد. در این نظریه، افراد گروه اجتماعی را فقط به‌خاطر نفع شخصی‌شان شکل می‌دهد. اساسی‌ترین پیش‌فرض‌های نظریه مبادله این است که گروه‌ها صرفاً مجموعه‌ای از افراد هستند که پیش‌بینی و تبیین رفتار آن‌ها براساس مطالعه انگیزه‌هایشان صورت می‌گیرد و به‌وسیله نفع شخصی برانگیخته می‌شوند؛ یعنی افراد محاسبه‌گران عقلانی درمورد سود و هزینه هستند (کلاتری و همکاران، ۱۳۸۹: ۸۶).

از دیدگاه این مکتب، انسان‌ها همواره در زندگی با دیگران سعی می‌کنند نفعی برای خود به دست آورند. هرگونه ارتباط با دیگران نوعی مبادله است. این نظریه نشان می‌دهد رفتار

1 Manifest Function

2 Laten Function

برحسب پاداش‌هایی که دریافت می‌کند و هزینه‌هایی که به‌همراه می‌آورد، تغییر می‌کند. هزینه‌ها و پاداش‌های ناشی از تعامل، برای انجام یا انجام‌ندادن یک کنش محاسبه می‌شود (اسکیدمور، ۱۳۷۲: ۴۷).

در چارچوب مفهومی دیدگاه‌های موردبررسی، انجمن علمی مانند واقعیتی اجتماعی در ارتباط و پیوند با عاملیت‌ها و ساختار نگرسته شده است. در قالب رویکرد کارکردگرایی ساختاری مرتن، جامعه نظامی از ساختارهای فرهنگی و اجتماعی است که مشتمل بر افراد و گروه‌ها نیز هست؛ یعنی افراد و گروه‌ها در جریان فعالیت‌های خود هم بر ساختارها تأثیرگذارند و هم از آن‌ها تأثیر می‌پذیرند. از این‌رو انجمن علمی دانشجویی ذیل چارچوب‌های دانشگاه، جامعه‌ای مشتمل بر دانشجویان، گروه‌ها و شکل ساختاریافته انجمن‌ها است. بنا بر این رویکرد، انجمن‌های علمی دانشجویی دارای کارکردهای متنوعی هستند که در جریان پیوندهای دانشجویان و ساختارها شکل می‌گیرند؛ به‌طوری‌که فعالیت دانشجویان در انجمن‌های علمی ممکن است برای آنان، دانشگاه و حتی جامعه دارای کارکردهای مثبت و سازنده باشد یا به کارکردهای منفی و کژکارکرد منجر شود. برخی فعالیت‌ها نیز به‌صورت کارکردهای آشکار و پنهان یا بدون کارکرد نمود پیدا می‌کنند. از طرفی ساختارها می‌توانند برای افراد پاداش‌هایی برای به‌واکنش‌درآوردن آن‌ها در نظر گیرند. همچنان که مرتن نیز تأکید دارد، پاداش‌ها نقش تعیین‌کننده‌ای در ادامه فرایند کنشگری دارد. در واقع دانشجویان همواره در کنش‌های متقابل خود به‌دنبال نفعی هستند که از جانب ساختار انجمن علمی و ذی‌نفعان است و کنش‌ها تا زمانی ادامه می‌یابد که منافع آن به‌دست آید. آن‌ها در پی این نفع‌بری در انجمن‌های علمی دست به مشارکت جمعی می‌زنند که منافعشان در قالب فعالیت گروهی محقق شود. در دیدگاه مبادله، گروه‌ها مجموعه‌ای از افراد هستند که پیش‌بینی و تبیین رفتار آن‌ها براساس مطالعه انگیزه‌هایشان صورت می‌گیرد و افراد به‌وسیله نفع شخصی برانگیخته می‌شوند. در واقع دانشجویان محاسبه‌گران عقلانی در مورد سود و هزینه هستند.

پیشینه پژوهش

عمده توجه به یافته‌های این پژوهش‌ها، بر مبنای اهداف پژوهش و دیدگاه‌های نظری است. در دسته‌بندی پیشینه پژوهشی، برخی تحقیقات به کارکردهای مثبت انجمن‌های علمی، برخی کژکاردهای آن و تعدادی از محققان علاوه بر کارکردهای آشکار به بعد پنهانی کارکردهای

انجمن علمی پرداخته‌اند. راهکارهای حل ناکارآمدی کارکردی انجمن‌ها و نیز توسعه سطح آن‌ها در برخی تحقیقات بررسی علمی شده‌اند.

کارکردهای مثبت انجمن‌های علمی

شارع‌پور و فاضلی (۱۳۸۵) در بررسی «کارکردهای انجمن‌های علمی دانشجویی (مطالعه موردی در دانشگاه‌های گیلان، مازندران و تهران)» این کارکردها را بررسی کردند. داده‌های تحقیق آنان از طریق پرسشنامه و به شیوه پیمایشی جمع‌آوری شد. نتایج نشان داد انجمن‌های علمی در سه دانشگاه مازندران، گیلان و تهران نقش مثبتی در تقویت برخی شاخص‌های مرتبط با علم در دانشجویان فعال در این انجمن‌ها داشته‌اند یا آنکه به کانون تمرکز این‌گونه دانشجویان بدل شده‌اند؛ دانشجویانی که با انجمن علمی همکاری می‌کنند یا عضو آن هستند، به طرز معناداری بیش از بقیه احساس می‌کنند زندگی دانشجویی ایدئالی دارند. میزان انجام‌دادن فعالیت‌هایی نظیر تماشای تلویزیون، خیابان‌گردی، خوابیدن و چت‌کردن نیز در بین آن‌ها کمتر از بقیه دانشجویانی است که با انجمن‌های علمی همکاری نمی‌کنند.

زمانی (۱۳۸۶) مطالعه «آشنایی با کارکردهای انجمن‌های علمی دانشجویی و مقایسه عملکرد انجمن‌های رشته‌های مهندسی با سایر رشته‌ها» در دانشگاه اصفهان درباره ۸۰ نفر از دانشجویان فعال و ۱۵ نفر از مدیران با روش کمی و کیفی انجام داد. وی در تحقیق خود برای انجمن‌های علمی پنج حیطه کارکردی مثبت از جمله علمی، پژوهشی، نشر و مدیریت دانش، جامعه‌پذیری و کارآفرینی را در نظر گرفت. در بعد جامعه‌پذیری و پرورش مهارت‌های اجتماعی، این نقش برجسته‌تر است. همچنین در این پژوهش، مقایسه کارکرد انجمن‌های علمی دانشجویی رشته‌های علوم و مهندسی با سایر رشته‌ها نیز انجام شده است.

کژکارکردهای انجمن‌های علمی

بنی‌فاطمه و کوهی (۱۳۸۵) در تحقیق خود با عنوان «بررسی موانع و مشکلات انجمن‌های علمی دانشجویی» که در بین دانشجویان فعال انجمن‌های علمی دانشگاه شهرکرد انجام گرفت، به این نتیجه رسیدند که انجمن‌های علمی دانشجویی با نبود استقبال مناسب دانشجویان به‌ویژه دانشجویان دختر از این انجمن‌ها، نداشتن اتاق مخصوصی برای فعالیت، روشن‌نبودن خط‌مشی انجمن‌ها، حمایت‌نکردن مسئولان، نبود ارتباط مناسب میان دانشجویان و استادان گروه، نداشتن

امکانات کافی، عدم انسجام درون‌گروهی در میان اعضای انجمن‌ها و کمبود اعتبارات مالی روبه‌رو هستند.

شجیع و همکارانش (۱۳۸۶) در «بررسی وضعیت موجود، چالش‌ها و موانع فراروی انجمن‌های ورزشی دانشجویی دانشگاه فردوسی مشهد» که با روش توصیفی درمورد ۳۸ نفر از دانشجویان دختر و پسر عضو اصلی انجمن‌های ورزشی دانشگاه فردوسی انجام شد، به این نتیجه رسیدند که مهم‌ترین مشکلات و چالش‌های فراروی انجمن‌های ورزشی کمبود منابع مالی، نبود امکانات و شرایط لازم، بی‌توجهی مسئولان و متولیان ورزش دانشگاه، نبود نظارت و کنترل مناسب و نبود طرح و ایده مناسب است.

رنفی لئو (۲۰۲۰) تحقیقی با عنوان «استراتژی کاربردی داده‌های بزرگ در فعالیت‌های انجمن دانشجویان دانشجویی» در دانشگاه جنگلداری نانجینگ چین روی داده‌های بزرگ جمع‌آوری شده به روش پیمایشی و انجام مصاحبه با ۲۱۹۴ نمونه دانشجوی انجام داد. نتایج این تحقیق نشان داد تعامل و ارتباط مؤثر بین دانشجویان و انجمن‌ها و بین انجمن‌ها بسیار ضعیف است. مسئله ناکارایی اطلاعات و منابع ناکارآمد بین جامعه و مدیریت دانشگاهی وجود دارد. همچنین نابرابری در توسعه انواع مختلف انجمن‌ها، دشواری در تأمین منابع مالی، سیستم‌های ناکافی و ساخت اطلاعات ناکافی از دیگر مسائل انجمن‌ها هستند. از طرفی انجمن‌های علمی با مسئله مشارکت کم دانشجویان در روند انجام فعالیت‌های دانشجویی مواجه‌اند.

کارکردهای پنهان انجمن‌های علمی

تحقیق اما کارملیچ (۲۰۱۸) با عنوان «فعالیت‌های علمی دانشجویی در دانشکده پزشکی» در دانشگاه ریجکای کرواسی انجام شد. این تحقیق درمورد دانشجویان فعال در تشکل‌ها با تأکید بر سطح فعالیت‌هایشان بود. یافته‌های تحقیق کارملیچ بیانگر آن است که انجمن‌ها دارای ظرفیت‌های متعددی هستند. انجمن‌ها به دانشجویان این فرصت را می‌دهند تا با ارائه تحقیقات خود به مخاطبان گسترده بین‌المللی، اولین قدم‌های علمی را در خانه خود بردارند.

تحقیق بورخس و همکاران (۲۰۱۷) در یکی از دانشگاه‌های آمریکای لاتین روی دانشجویان نه دانشکده یک دانشگاه دولتی رشته مدیریت انجام شد. وی و همکارانش دریافتند که برای بسیاری از دانشجویان، تحصیلات دانشگاهی به معنای اخذ مدرک دانشگاهی نیست، بلکه نیاز به

رسیدن به رضایت شخصی و احساس مسئولیت جمعی است. بورخس^۱ و همکارانش از جنبه‌ای دیگر، برنامه‌دستی پنهان را در جریان فعالیت در تشکلهای دانشجویی به‌منظور یادگیری، تمرین، معاشرت و تعامل و مدیریت مسئولانه به‌عنوان کارکرد مطرح می‌کنند. به اعتقاد آنان دانشگاه‌های کسب‌وکار محیط‌های یادگیری چندسطحی هستند که دانشجویان از طریق آن‌ها درگیر فرایندهای یادگیری و جامعه‌پذیری اخلاقی می‌شوند.

تحقیق بیکر (۲۰۰۸) با عنوان «دانشجویان کمتر فعال و فعال فوق‌برنامه: تأثیرات نهادهای مختلف دانشجویی بر عملکرد تحصیلی» در یک کالج دانشجویی هم‌نژادی آمریکایی آفریقایی‌تبار و لاتین درمورد دانشجویان سال اولی انجام شده است. بیکر به این نتیجه رسید که دانشجویانی که در زمان تحصیل در دانشگاه به فعالیت‌های فوق‌برنامه می‌پردازند، از کسانی که فقط در کلاس شرکت می‌کنند بهتر عمل می‌کنند. در رابطه با مقوله اقلیت و جنسیت دانشجویان، نوع تشکلهایی که وارد می‌شوند، اهمیت دارد و یک تشکل ممکن است تأثیر مثبت و تشکلی دیگر تأثیر منفی داشته باشد. همچنین وی نشان داد تشکلهای سیاسی سودمندترین نوع مشارکت سازمانی برای عملکرد تحصیلی دانشجویان اقلیت دانشگاه هستند؛ بنابراین نوع تشکلی که دانشجویان در آن درگیر هستند، همچنین نژاد، قومیت و جنسیت دانشجویان، تنوع و پیچیدگی محیط دانشگاه و دانشجویان، بر میزان مشارکت و همچنین عملکرد تحصیلی تأثیرات متفاوتی دارد.

کارکنان نصرآبادی (۱۳۸۶) در مقاله «نقش انجمن‌های علمی دانشجویی در توسعه کارآفرینی» دریافت که انجمن‌های علمی کارکردها و وظایف آشکار و پنهانی دارند که از طریق آن‌ها می‌توانند به تقویت و توسعه کارآفرینی در جامعه کمک کنند. انجمن‌های علمی دانشجویی با تقویت روحیه جمع‌گرایی، استفاده از خرد جمعی، ریسک‌پذیری، مدیریت و رهبری و آموزش کارآفرینی می‌توانند در تقویت و توسعه کارآفرینی و ترویج فرهنگ کارآفرین نقش داشته باشند.

تحقیق آنسالا (۲۰۱۶) با عنوان «انگیزه دانشجویان دانشگاه فنلاند از شرکت در فعالیت دانشجویی چیست؟» در دانشگاه فنلاند با روش روایت‌پژوهی روی ۴۷ دانشجوی فعال در تشکلهای دانشجویی با هدف تجزیه و تحلیل انگیزه‌های دانشجویان دانشگاه برای شرکت در فعالیت‌های دانشجویی به‌منظور یافتن راه‌های افزایش توسعه شهروندی فعال در دانشجویان

انجام گرفت. یافته‌های آنسالا نشان داد فعالیت دانشجویی مهارت دانشجویان را افزایش می‌دهد و از فضای مثبت مطالعه حمایت می‌کند. او دریافت دانشجویان انگیزه‌های زیادی برای شرکت در فعالیت‌های دانشجویی از جمله دوست‌داشتن، رفع نقص در محیط مطالعه و بهره‌مندی از موقعیت شغلی آینده خود دارند. این مطالعه همچنین نشان داد گاهی دانشجویان به‌طور ناخواسته در فعالیت دانشجویی شرکت می‌کنند.

نووتارسکی و همکارانش (۲۰۱۷) در مطالعه خود با عنوان «فعالیت‌های بهبوددهنده دانش انجمن علمی در زمینه مدیریت فناوری ساخت‌وساز» که در انجمن‌های دانشگاهی در دانشکده مهندسی عمران و محیط‌زیست (FCEE) دانشگاه پوزنان لهستان انجام شد، دریافتند که فناوری مثلث صنعت-دانشگاه-دانشجو، روش مؤثری برای تضمین اشتغال دانشجویان پس از فارغ‌التحصیلی از دانشگاه است که در آن تشکل‌های دانشجویی نقش مهمی ایفا می‌کنند و به‌عنوان جامعه پویا در نظر گرفته می‌شوند. مطالعه آن‌ها نشان داد تبادل دانش و مشارکت اعضا به‌طور طبیعی از طریق ارزش‌ها و اقدامات مشترک اتفاق می‌افتد. تشکل‌های دانشجویی افراد را با اعتقادات، احساسات و ارزش‌های مشترک خود برای رسیدن به اهداف مختلف، به‌عنوان جوامع علمی^۱ (CoPs) به هم پیوند می‌دهند و اقدامات مشخصی برای ارتقای اهداف توسعه پایدار دارند. کونینگ (۲۰۱۴) مطالعه خود را با عنوان «تأملاتی در تأثیرپذیری دانشجویان: نمونه‌ای از انجمن دانشجویان» با روش کیفی و انجام مصاحبه در سه مرحله درمورد ۲۴ دانشجو با هدف ارائه کار برای افزایش اشتغال دانشجویان از طرف دانشگاه انجام داد. کونینگ به نقش انجمن‌های دانشجویی در افزایش اشتغال دانشجویان به‌طور ویژه‌ای می‌پردازد. به اعتقاد او انجمن‌ها آگاهی از این موضوع را در بین دانشجویان بالا می‌برند و موجب افزایش انگیزه آنان می‌شوند؛ بنابراین بین اشتغال و مشارکت در انجمن‌های دانشجویی همبستگی مثبتی وجود دارد. آموزش‌های رسمی و غیررسمی دانشگاه حاصل از فعالیت در انجمن‌ها به‌طور مشترک به پیشرفت جوانان فعال برای بازار کار کمک می‌کند.

راهکارهای حل کژکارکردهای انجمن علمی

برای حل مشکلات و چالش‌های موجود در انجمن‌ها، برخی محققان برای ارائه راهکارها و الگوهای مدیریتی برای حل این مشکلات و چالش‌ها در تلاش بوده‌اند. دماری و همکارانش (۱۳۹۱) در این

1 Communities of Practice

رابطه مطالعه‌ای توصیفی با روش اسنادی و بحث گروهی با عنوان «الگوی برای مدیریت مؤثر انجمن‌های علمی تخصصی علوم پزشکی» انجام دادند. آن‌ها دریافتند برای تقویت حیطة مربوط به انجمن‌ها، بازنگری در اساسنامه فعالیت آن‌ها ضروری است. همچنین معرفی کارکردهای ذاتی و بالقوه یک انجمن علمی به سیاست‌گذاران و مدیران موجب خواهد شد تا نگاه حاکمیت برای مشارکت‌دادن انجمن‌های علمی بیش‌ازپیش تغییر یابد و نقش آن‌ها در امور حاکمیتی برجسته‌تر شود؛ چرا که خود انجمن‌ها این عامل را به‌عنوان مهم‌ترین عامل موفقیت فرض کرده‌اند.

رضایی و همکارانش (۱۳۹۱) در تحقیق خود با عنوان «انجمن‌های علمی دانشجویی، افق چشم‌انداز ۱۴۰۴ و برنامه دانشگاه تمدن‌ساز» به‌دنبال ارائه روشی متمایز برای ایجاد و بازسازی روش‌ها، سیستم‌ها و راه‌حلهایی برای کسب نتایج مهم مانند کاهش هزینه‌ها، مشارکت دانشجویان، سبک مدیریت، توجه به سیستم‌های دانش‌محور، زمان انجام کار و خلاقیت، و هدایت و جهت‌دهی ایده‌های نو و خلاقانه دانشجویان با تأکید بر نقش انجمن‌های علمی دانشگاه و تأثیر آن بر افزایش کارآفرینی بودند. آن‌ها دریافتند شرط لازم ایجاد انجمن‌های علمی مطابق با مطالبات نسل جدید، انتقال فناوری از دانشگاه و مراکز تحقیقاتی به انجمن‌های علمی و همکاری بین این دو در جهت ترویج و توسعه آن‌ها است.

مرور پیشینه نشان‌دهنده اهمیت احصای کارکردهای مثبت آشکار، پنهان و کژکارکردهای انجمن‌های علمی به‌عنوان یک تشکل دانشجویی اثرگذار در دانشگاه است. در منابع مطالعه‌شده، باوجود تفکیک پژوهش‌ها، کارکردهای آشکار و پنهان بدون دسته‌بندی و به‌صورت کلی گزارش شده است. همچنین گاهی تمرکز بر جمع‌آوری داده‌ها به‌صورت کمی، برخی از یافته‌ها را به حاشیه می‌راند و اثر آن‌ها را حذف می‌کند. با وجود توجه حداقلی به بهبود عملکرد انجمن‌های علمی و حل چالش‌های آن، ارائه‌ندادن راهکارهای اجرایی و کاربردی نیز در غالب مطالعات قبلی، نیاز به انجام مجدد پژوهش در این زمینه را آشکار می‌سازد. در این پژوهش به‌صورت کیفی و با مصاحبه‌های متعدد کارکردهای انجمن علمی احصا و در دسته‌هایی با سطوح متفاوت تعاملاتی، سازمانی و فردی دسته‌بندی شد.

روش‌شناسی تحقیق

هدف پژوهش، بررسی آسیب‌شناسی انجمن‌های علمی دانشجویی دانشگاه فردوسی مشهد و ارائه راهکار برای حل آن‌ها است؛ بنابراین پژوهش از جهت هدف، کاربردی و به لحاظ

رویکرد، کیفی است. روش تحقیق مورد استفاده برای تحلیل و تفسیر یافته‌ها، تحلیل مضمون است. همچنین شیوه تحلیل، توصیفی-تبیینی است. به منظور واکاوی دقیق عملکرد و شرایط انجمن‌های علمی دانشگاه و استخراج قوت‌ها و ضعف‌های آن، از مصاحبه‌های عمیق با مدیر فرهنگی، دانشجویان انجمن‌های علمی و کارشناس اداری انجمن علمی دانشگاه فردوسی مشهد استفاده شد. در تفسیر مصاحبه با متخصصان، هدف عمدتاً تحلیل و مقایسه محتویات دانش متخصصان است. نمونه‌ها در این مصاحبه براساس نمونه‌گیری تدریجی انتخاب می‌شوند (فلیک، ۱۳۸۷: ۱۸۴). حجم نمونه با توجه به اشباع نظری^۱ در نظر گرفته شد.

برای پاسخ به سؤالات اصلی، مصاحبه‌های نیمه‌ساخت یافته اجرا شد. بدین منظور با بررسی جوانب موضوع که با راهنمایی‌های کارشناس انجمن‌های علمی به دست آمده بود، مجموعه سؤالاتی برای مصاحبه‌نامه تدوین شد و در گفت‌وگوهای حضوری با ۲۴ مطلع کلیدی (مدیر قبلی مدیریت فرهنگی و فعالیت‌های داوطلبانه، دانشجویان و اعضای فعال انجمن‌های علمی، دبیر دانشگاه انجمن علمی، اعضای غیرفعال انجمن‌های علمی گروه‌های آموزشی، دبیران دانشکده انجمن علمی) در میان گذارده شد. پس از انجام دوازده مصاحبه، اشباع مورد نظر محقق شد، ولی با توجه به اهمیت انجام مصاحبه با برخی از افراد و همچنین پیشنهاد مدیریت فرهنگی و فعالیت‌های داوطلبانه برای انجام مصاحبه بیشتر، در نهایت گفت‌وگوهای حضوری با ۲۴ نمونه ادامه یافت. شیوه کدگذاری، به صورت دستی و با استفاده از جدول کدها و مقولات انجام شده است. کدگذاری‌ها در سه مرحله باز، محوری و انتخابی انجام شدند. به طور کلی ۲۹۰ کد در مرحله اول از متون پیاده شده استخراج و در مراحل بعد براساس موضوع تحقیق مقولات محوری طبقه‌بندی شد. از کدهای استخراج شده، ۱۲۹ کد مربوط به مزایا و قوت‌های انجمن علمی و ۱۶۱ کد به مسائل و مشکلات انجمن علمی اختصاص دارد. به منظور افزایش اعتبار و قابلیت اعتماد، گزارش انجام کار به طور دقیق ثبت شد. همچنین در جریان انجام مصاحبه، با اجازه مصاحبه‌شوندگان ثبت و ضبط مصاحبه‌ها صورت گرفت. برخی مصاحبه‌ها با افراد فعال در دو جلسه انجام شد و یافته‌های جلسه قبل مرور شدند تا به تأیید مصاحبه‌شوندگان نیز برسد. در نهایت معاونت فرهنگی، اجتماعی و دانشجویی دانشگاه فردوسی طرح پژوهشی را تأیید کرد. فرایند تأیید طرح از طرف معاونت به این ترتیب بود که در هر مرحله از اجرای طرح گزارشی به ناظر طرح داده می‌شود و گزارش به تأیید معاون و مدیران مجموعه می‌رسد. پس از اتمام

طرح نیز گزارش نهایی با ارائه در جلسهٔ مختص طرح، تأیید نهایی مدیریت، معاونان و ناظر طرح به‌دست آمد.

یافته‌ها

تجزیه و تحلیل یافته‌ها در قالب کارکردهای آشکار و پنهان، کارکردهای مثبت و منفی و بی‌کارکردی صورت گرفت. یافته‌های تحقیق در سه بخش مزایا، مسائل و راهکارهای حل مسائل انجمن به تفکیک بررسی شد.

الف) مزایای انجمن علمی

منظور از مزایا و قوت‌های انجمن علمی، کارکردهایی است که نخست، ظرفیت‌های بالقوه‌اند و دوم، دستاوردهایی هستند که اعضای درون‌گروهی انجمن علمی، افراد و واحدهای برون‌سازمانی از آن بهره‌مند شده‌اند.

جدول ۱. مضمون و زیرمضمون‌های مزایا و نقاط قوت انجمن علمی دانشجویی

فردی	تعاملاتی	سازمانی	آیین‌نامه‌ای
یادگیری مهارت‌های اجتماعی	تعاملات درون‌گروهی	ارائه خدمات آموزشی	تعیین خط‌مشی درست
فراگیری مهارت‌های شغلی	تعاملات بین دانشگاه	بهره‌گیری از ظرفیت استادان	عملیاتی و کاربردی شدن
گذران اوقات فراغت	تعاملات بیرون	وجود پشتوانه مالی	آموزش‌های دانشگاهی
افزایش شأن اجتماعی	دانشگاه	محیط مناسب شکوفایی استعداد	قاعده‌مند شدن فعالیت‌ها

مزیت انجمن علمی و ظرفیت‌های بالقوه آن برای اعضا در مفهوم فردیت خود، بیشتر از سایر جنبه‌ها مورد توجه است؛ به‌گونه‌ای که در مصاحبه‌ها نیز میزان فراوانی تکرار مقوله‌هایی از این دست، بیشتر به چشم می‌خورد. مزایای فردی را می‌توان در سه طیف کلی، یادگیری مهارت‌های اجتماعی، ایجاد زمینه شغلی و اوقات فراغت در نظر گرفت؛ به‌طور نمونه، در خصوص فراگیری مهارت شغلی و عملی (تجربه‌کردن) بر مهارت‌آموزی به‌جای علم صرف، مهارت مدیریتی و ایجاد پشتوانه شغلی تأکید شده است. مهارت‌آموزی به‌جای علم صرف، نسبت به سایر مزایا در بعد فردی، برای مصاحبه‌شوندگان اهمیت بیشتری دارد. درنهایت اینکه افراد، انجمن علمی را فضایی می‌دانند که موضع سیاسی و دینی ندارد. چنین مزیتی از نظر آنان

امکان پرورش خلاقیت و گذران اوقات فراغت را نیز فراهم می‌کند. کسب شأن و منزلت از جمله مهم‌ترین امتیازهای اجتماعی است که برانگیزاننده کنش فردی و جمعی است. اعضای انجمن با تعامل می‌توانند وحدت رویه داشته باشند و کارها را با سهولت و سرعت بیشتری انجام دهند. این تعاملات موجب انتقال تجربه و تبادل اطلاعات، دریافت ایده و راهکار و دستیابی به منافع جمعی می‌شود. تعاملات افراد در سه دسته درون‌گروهی (درون انجمن علمی)، بین‌دانشگاهی و بیرون از دانشگاه قرار دارند. این ظرفیت تعاملاتی سبب می‌شود اهداف درون‌سازمانی به سهولت محقق شود و افراد و نیروهای بیرون‌سازمانی را نیز به گونه‌ای مفید و ثمربخش بسیج کند. انجمن‌های علمی دانشجویی می‌توانند به روش‌های مختلف به پرکردن شکاف ارتباطی میان دانشگاه و جامعه کمک کنند. دانشگاه در ایران یک سازمان غیردولتی نیست و برای برقراری ارتباط با واحدهای جامعه مدنی مشکلاتی دارد، اما انجمن علمی دانشجویی با چنین مسئله‌ای مواجه نیست. پرکردن فضای بین دانشگاه و جامعه به این معنا است که انجمن‌های علمی امکان تجربه‌کردن فضاهایی را که در کار آموزشی دانشگاه میسر نیست، برای دانشجو فراهم سازد. در تعاملات درون‌گروهی، تمرین کار تیمی و گروهی، یادگیری مهارت ارتباطی با سلاقی مختلف، و شکل‌گیری روابط دوستانه برای اعضای انجمن از اهمیت بسزایی برخوردار است. به‌وجودآوردن فضای تعامل با خارج از انجمن و دانشگاه در راستای رشت تخصصی دانشگاهی و از این طریق تأمین آینده شغلی یکی از پتانسیل‌های انجمن علمی است.

ساختار انجمن علمی در کنار آیین‌نامه دقیق، قابل‌اجرا و شفاف به دستیابی به راهبردها و برنامه‌های مشخص شده منجر می‌شود. توجه به آیین‌نامه در حین اجرای طرح و برنامه‌ها و فعالیت‌های انجمن حائز اهمیت است؛ بنابراین داشتن آیین‌نامه‌ای قوی به‌عنوان راهنمای عمل اعضای انجمن الزامی است. خروجی فرایند انجمن علمی درگرو بهره‌مندی از آیین‌نامه و امکانات انجمن، قابل‌دستیابی است. کسب جایگاه مطلوب برای انجمن علمی و عملیاتی‌کردن علوم تولیدشده در دانشگاه، مزایایی هستند که انجمن علمی در کنار آیین‌نامه‌ها و اساسنامه‌های خود برای دانشگاهیان و غیردانشگاهیان دربردارد.

ب) مسائل انجمن علمی

مصاحبه‌کنندگان تعریف مشخصی از مسئله، مزیت و کارکرد انجمن ندارند. اغلب مسائل بیان‌شده از سوی اشخاص یا علت‌های موجود یا معلول آن علت‌ها به‌عنوان نتیجه یک فعالیت

در انجمن نامطلوب بوده است. مسائلی که در ادامه در سطوح فردی، تعاملاتی، سازمانی و آیین‌نامه آمده است، تحلیل و تفسیر شده‌اند.

جدول ۲. مضمون و زیرمضمون‌های معایب و ضعف‌های انجمن علمی دانشجویی

فردی	تعاملاتی	سازمانی	آیین‌نامه‌ای
افت تحصیلی	همکاری اندک در فضای دانشگاه	محافظه‌کاری اداری و سیستمی	عدم شفافیت مالی
تکراری و بدون خلاقیت	لابی‌گری سیستمی	تبعیض بین انجمن‌ها	ایرادات فرایند مجوزگیری نبود تقویم اجرایی
ایجاد نگاه منفی استاد به دانشجو	تحقق نیافتن کار تیمی	مشکلات مالی و فاکتورها	بی‌توجهی به اسناد بالادستی
هدررفت زمان	همکاری نکردن	تخلفات مالی	ارزیابی صرفاً کمی فعالیت‌ها
قدرت‌طلبی و سلطه‌خواهی	تشکل‌ها	ازدیاد انجمن‌ها	تخصیص ناصحیح امتیازها
	موازی‌کاری	بی‌تدبیری مسئولان	تناسب‌نداشتن آیین‌نامه با شرایط فعلی
	نبود انتقال تجربه		

مسائل انجمن برای افراد زمانی مطرح است که برای اعضا در زندگی فردی و اجتماعی‌شان زبانی به‌وجود آورد. افت تحصیلی - که مهم‌ترین مسئله و دغدغه فردی اعضا است - و هدردادن زمان نمود بارز آن است که ممکن است متأثر از یادنگرفتن مدیریت زمان، برنامه‌ریزی و اولویت‌بندی کار باشد. برخی مسائل ممکن است نشئت‌گرفته از ساختار درون و برون‌سازمانی باشند یا از طرف اعضا به‌وجود آیند، اما این به معنای آن نیست که اعضا خود را مقصر بدانند. مسائلی مانند نداشتن خلاقیت در برنامه‌ها، پایبند نبودن به قانون و کم‌کاری در بین اعضا و استادان نمونه‌هایی از این موارد هستند؛ برای مثال، نداشتن خلاقیت در برنامه‌ها ممکن است از طرف اعضا باشد، اما منشأ آن ممکن است کسانی غیر از خود فرد باشند یا فضای حاکم بر انجمن اجازه خلاقیت را به آنان ندهد. اینکه افراد خود را درخصوص مسائل فردی مبرا از مشکلات پیش‌آمده می‌دانند، به‌گونه‌ای یک مسئله اجتماعی است که نیازمند بررسی و توجه ویژه است.

نقش‌های اجتماعی افراد در واقعیت با درجه بالایی از صراحت و دقت تعریف نشده‌اند؛ بنابراین تفسیرهای متفاوتی صورت می‌گیرد. ناسازگاری در تعریف نقش محول‌شده موجب به وجود آمدن مشکل ساختاری و برهم‌خوردن تعادل می‌شود. اعضای انجمن علمی با دستیابی به نقش‌ها حدی از قدرت را به‌دست می‌آورند که موجب سلطه‌خواهی، قدرت‌طلبی و بی‌اعتمادی

بین طرفین می‌شود. استمرار دبیران در سمت‌ها نیز نتیجه این موضوع است. دارندگان قدرت، برای حفظ موقعیت خود دست به لابیگری و سوءاستفاده از نواقص آیین‌نامه درخصوص انتخابات انجمن می‌زنند. مزایای فردی نظیر دستیابی به شأن و منزلت و دیده‌شدن مسائلی هستند که علل گرایش اعضای انجمن به قدرت‌طلبی، حفظ تمامیت آن و حتی ترس از دست‌دادن آن هستند. مزایای خود معلول و نشئت‌گرفته از گمنامی، وجود سلسله‌مراتب طبقاتی حاکم بر جامعه، فضای دموکراتیزه جامعه و دانشگاه و خودکامگی هستند؛ بنابراین عطش منزلت‌خواهی نه فقط مسئله درون انجمن علمی است، بلکه علت به‌وجود آمدن مسائل دیگری هم شده است.

تعاملات و روابط سازمانی بین افراد، در نقش‌ها و موقعیت‌های مختلف بسیار محدود است. سویه پنهان تعاملات، میل به منافع گروه‌های خاص و به عبارتی لابی‌گری‌های درون و برون‌سازمانی دارد. تحقق‌نیافتن کار گروهی که تأکید زیادی نیز بر آن شده است، به این علت است که افراد منافع شخصی خود را در گروه فعالیت جمعی نمی‌بینند و به لابی‌گری، انجام امور غیررسمی در انجمن و تصمیم‌های فردی روی می‌آورند. تحقق‌نیافتن کار تیمی علت شکل‌گیری مسائل دیگری از قبیل عدم تقسیم‌کار، همکاری نکردن با سایر تشکلهای و انجام برنامه‌های غیرکاربردی و غیررسمی شده است. تعاملات ناقص نه فقط در درون انجمن علمی، بلکه در سایر بخش‌های دانشگاه و افراد با انجمن نیز به چشم می‌خورد. افراد تأکید فراوانی بر وجود لابی‌گری و موازی‌کاری درون و برون‌سازمانی دارند. چنین مسائلی نمود آشکار، اما منفی ظرفیت‌های بالقوه انجمن علمی است.

استفاده از تجارب کاری اعضای سابق انجمن، از اهمیت زیادی برای تعاملات درون و برون‌سازمانی برخوردار است. اذعان بیشتر افراد مصاحبه‌شونده بر عدم تجربه‌نگاری و قطع روابط افراد سازمانی در دوره‌های قبل و بعد، خلأ ارتباطی و تعاملاتی را نشان می‌دهد. افراد به محض اتمام دوره تصدی‌گری، تمایلی به ادامه همکاری با انجمن و اعضای جدید ندارند؛ زیرا منفعت شخصی برای افراد ندارد. بر این اساس می‌توان ادعا کرد برخی از افراد با هدف تعالی علمی، شکوفایی و تحقق اهداف متصور انجمن علمی مسئولیت نمی‌پذیرند، بلکه در تلاش برای تقویت و بهبود حال و آینده موقعیت خود هستند.

برخی از مسائل سازمانی، به‌خاطر عدم توجه و رفع آن، تبدیل به آسیب در انجمن علمی شده‌اند. برگزاری برنامه‌های نامرتبط، فاکتورسازی و تبعیض در داوری‌ها از این مواردند. یکی دیگر از مسائل، پرداختن به برنامه‌های خارج از چارچوب است که معمولاً جزء کارکردهای

پنهان این انجمن‌ها به‌شمار می‌آیند. انجمن‌های علمی بیشتر به برنامه‌های جانبی از جمله برنامه‌های فرهنگی یا برگزاری اردو می‌پردازند. مسائل اجتماعی، رفاهی و تفریحی روی مسائل علمی را تأثیر می‌گذارد و به علم و ساختارهای آن کمتر توجه می‌شود. حسینی (۱۳۸۶) معتقد است بخش اعظم فعالیت‌های انجمن‌های علمی دانشجویی صرف مسائلی از قبیل شب شعر، جشن فارغ‌التحصیلی و امور فرهنگی می‌شود. متقی و همکاران (۱۳۸۶) نیز معتقدند در نگاه اول، کارکرد و فعالیت انجمن‌ها در روزنامه و مجله، برگزاری اردوها، نمایشگاه و سمینار خلاصه می‌شود. این امر سبب انحراف انجمن‌ها از مسیر اصلی خود می‌شود و کاهش توجه استادان و اعضای هیئت‌علمی را به‌دنبال دارد.

مهم‌ترین رکن هر سازمان، داشتن قوانین شفاف و قابل‌اجرا است؛ به‌گونه‌ای که افراد ذی‌صلاح بتوانند آن را در فرایند فعالیت‌ها و برنامه‌های سازمان به اجرا درآورند. گرچه به‌صراحت نواقص آیین‌نامه و کاستی‌های سازمان بیان نشده است، بسیاری از مسائل ناشی از آن‌ها هستند. از جمله مسائلی که مصاحبه‌شوندگان درخصوص سازمان و آیین‌نامه وزارتی و داخلی انجمن علمی عنوان کرده‌اند، اجرانشدن درست آن و نبود شفافیت است. مبنای کار هر سازمان و نهادی، قوانین و مقررات شفاف آن است. ایرادات آیین‌نامه و اساسنامه‌های داخلی، برای انجمن علمی آسیبی جدی است که بی‌توجهی به مواد و مصادیق آن، اجرای ناقص و نادرست در سازمان و بین اعضای انجمن، موجب نارضایتی فعالان انجمن شده است؛ به‌طوری‌که مصاحبه‌شوندگان آیین‌نامه‌ها را آرمان‌گرایانه می‌دانستند و معتقد بودند هم‌راستا و هم‌زمان با فعالیت‌های روز نیست و نیازهای دوران فعلی انجمن را پوشش نمی‌دهد. روایتی که خارج از چارچوب برنامه‌ها و اهداف انجمن علمی باشد، بخشی متأثر از ابهامات و شفاف‌نبودن آیین‌نامه انجمن است. چنین آیین‌نامه‌ای که خط‌مشی کلی را برای دانشجویان در نظر داشته باشد، از یک طرف موجب می‌شود دانشجو فضای بازتر و آزادتری برای بروز خلاقیت و خودشکوفایی داشته باشد و از طرف دیگر، سبب سوءاستفاده می‌شود.

ج) راهکارها

راهکارهای پیشنهادی مصاحبه‌شوندگان برای پیشگیری و حل مسائل و مشکلات، و رفع کژکارکردهای انجمن، در دو بخش عملیاتی (کاربردی) و نظری (بنیادی) آمده است.

راهکارهای عملیاتی برای حل مسائل تعاملاتی و سازمانی مطرح شده‌اند. در مقابل، راهکارهای تئوریک به موازات کاستی‌های ساختاری و مشکلات آیین‌نامه‌ای عنوان شده‌اند.

جدول ۳. مضمون و زیرمضمون‌های راهکار تئوریک حل مسائل انجمن علمی

تعاملاتی	سازمانی	آیین‌نامه‌ای
به تجربه گذاشتن فعالیت انجمن‌ها در سطح ملی	سنجش کیفی فعالیت انجمن‌ها به تناسب رشته، تعداد انجمن‌ها، نوع فعالیت‌ها و علمی بودن برنامه	حل مشکلات آیین‌نامه‌ای در سطح وزارتی و شفاف‌سازی قوانین تخصیص بودجه واضح
بهره‌گیری از تجارب دیگر کشورها	مشخص کردن حیطه همکاری دانشکده در برگزاری برنامه‌ها با قالب‌های متنوع	تسهیل فرایند مجوزگیری تأکید بر مأموریت‌محور شدن فعالیت انجمن‌ها
بهره‌گیری دانشجویان از آرا و نظرات استادان مشاور	توجه به ساختار مرکزی ارزیابی فعالیت‌ها به تناسب تعداد دانشجویان هر رشته	امتناع آیین‌نامه از ثبات شخص در سیستم
حذف حس رقابت بین رشته‌ای شدن فعالیت‌ها	تشکیل کمیته حمایت و نظارت اسپانسر برای برنامه‌های خاص	تنظیم شرح وظایف به تناسب اعضا و سمت‌هایشان
	انتخاب کارشناس نظارت مالی	تخصیص بودجه برنامه‌محور

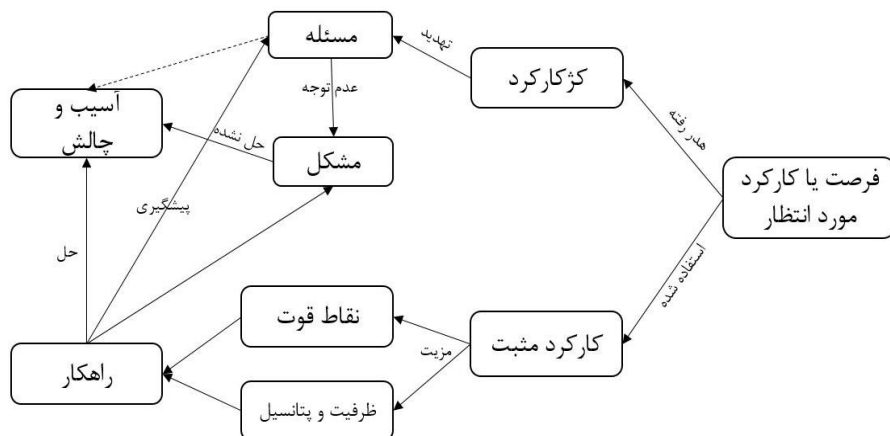
پیشنهاد راهکارهای نظری بر اصولی مانند تمرکز بر علمی بودن فعالیت‌ها و برنامه‌ها، ارزیابی فعالیت‌ها به صورت کیفی، استفاده از تجارب بین‌المللی و بومی کردن آن، همکاری انجمن با واحدهای علمی و پژوهشی و اصلاحات آیین‌نامه‌ای (وزارتی، داخلی) متمرکز هستند که مصاحبه‌شوندگان آن را ارائه کرده‌اند.

جدول ۴. مضمون و زیرمضمون‌های راهکار عملیاتی حل مسائل انجمن علمی

فردی	تعاملاتی	سازمانی
برگزاری کارگاه‌های مستندسازی و بازنمایی فعالیت‌ها، شیوه کار جمعی، ارتباط مؤثر، روابط عمومی و توانمندسازی	فعال تر شدن استادان مشاور در انجمن علمی	ایجاد و فعال تر کردن کارگروه‌ها و بازرس‌ها برای کاهش حساسیت نقش دبیر در دانشگاه
بررسی ظرفیت و پتانسیل ورودی‌های جدید	ایجاد مزایا برای ایده‌های استادان ایجاد تعامل بین مدیر فرهنگی، معاون آموزش دانشکده و دانشجویان در قالب جلسات غیررسمی	ارزیابی فعالیت انجمن‌های علمی
	استفاده از فضای مجازی در تبلیغات و اطلاع‌رسانی‌ها	جلوگیری از برنامه‌های بی‌ربط
	ایجاد کانال ارتباطی برای انتقال تجارب گروه‌های قبلی	تشکیل جلسات توجیهی مدیران گروه، استادان و امور عمومی با تغییر سمت‌ها
	امکان تعامل بیشتر با استادان به منظور سهولت در کار	انتخاب کارشناس ثابت و نزدیک به دانشجو
		اعطای امتیاز به فعالان انجمن
		تشکیل جلسه شورای دبیران در دانشکده‌ها

با احصای ماتریس مضامین از خلال مصاحبه‌ها و براساس شبکه‌ترسیم‌شده از مضامین، راهکارها باید به‌گونه‌ای باشند که با ظرفیت‌ها، امکانات و توانایی‌های موجود همخوانی داشته باشند. ضروری است به راهکارهای پیشگیرانه بیشتر توجه شود تا مسائل موجود تبدیل به آسیب‌های جدی نشوند. راهکارها باید قابلیت این را داشته باشند که مشکلات را موجود کاهش دهند و به حل آسیب‌ها کمک کنند. بدین‌منظور آسیب‌هایی شناسایی شده، در چهار زمینه فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی-مالی و اداری، دسته‌بندی و راهکارها نیز در راستای آن‌ها ارائه می‌شوند. برای دستیابی به راهکار، ابتدا باید به آسیب‌ها توجه کرد. سپس در مسیر حل آسیب‌ها بر مبنای فرصت‌ها، قوت‌ها و ظرفیت‌های موجود انجمن اقدام کرد.

ضرورت تمرکز بر علت و معلول فرایند شکل‌گیری آسیب‌ها، امری اجتناب‌ناپذیر است. آسیب‌ها در واقع از درون مشکلات و مسائل حل‌نشده و اهمال‌شده بیرون می‌آیند و مسائل نیز از کارکردهای محقق‌نشده ناشی می‌شوند. کارکردهای محقق‌نشده فرصت‌هایی بوده‌اند که به‌علت توجهی یا ناتوانی در استفاده از آن‌ها از دست رفته‌اند. از طرفی کارکردهای محقق‌شده مسیره‌های موفقیت‌آمیزی هستند که در ارائه راهکارها برای رفع آسیب‌ها باید منظور شوند.

نمودار ۱. مدل تحلیل مضمونی

راهکارهای پیشگیرانه می‌توانند در قالب قانون در اساسنامه‌ها و آیین‌نامه‌ها منظور شوند تا همواره از آن‌ها استفاده شود. با استفاده از نمودار مفهومی بالا و براساس نکاتی که اشاره شد، در ادامه راهکارهایی که مصاحبه‌شوندگان مطرح کردند و همچنین راهکارهای جدید، حول محور آسیب‌شناسایی و در قالب جدول دسته‌بندی شدند.

جدول ۵. مضمون و زیرمضمون‌های زمینه و شرایط تبدیل فرصت به راهکار

زمینه	فرصت	تهدید	راهکار
فرهنگی	افزایش شأن اجتماعی، دیده‌شدن، رقابت سالم در ایده‌پردازی و اجرای برنامه‌ها، رقابت سالم به‌منظور تصدی‌گری در سمت‌ها، امکان درآمدزایی و مدیریت مالی، تأمین آینده شغلی و کاری به‌تناسب ایجاد ارتباط با دیگر سازمان‌ها	قدرت‌طلبی و سلطه‌خواهی اعضا	حذف حس رقابت، امتناع آیین‌نامه‌ای از ثبات شخص در سیستم، تنظیم شرح وظایف به‌تناسب اعضا و سمت‌هایشان، تشکیل کمیته حمایت و نظارت، ایجاد کارگروه‌ها و بازرس‌ها و فعال‌ترکردن آن‌ها
	رقابت سالم به‌منظور تصدی‌گری در سمت‌ها، امکان جذب سرمایه مالی، امکان درآمدزایی و مدیریت مالی، تأمین آینده شغلی و کاری به‌تناسب ایجاد ارتباط با دیگر سازمان‌ها، لینک‌گیری، ایجاد رزومه قوی	تفکر درآمدزایی و رزومه‌گیری بیش‌ازاندازه	حذف رقابت و ثبات شخص در سیستم، تشکیل کمیته حمایت و نظارت، ایجاد کارگروه‌ها و بازرس‌ها و فعال‌ترکردن آن‌ها
اجتماعی	یادگیری ارتباطات، قابلیت ارتباط با انواع سلیقه‌ها، وجود روابط صمیمی و دوستانه، برقراری ارتباط با معاونت‌های متعدد دانشگاه، امکان تعامل و آشنایی با استادان مختلف، ایجاد پتانسیل برای برقراری ارتباط با سازمان‌های خارج از دانشگاه به‌تناسب رشته تخصصی	ضعف تعاملات درون‌سازمانی و برون‌سازمانی	ایجاد تعامل بین مدیر فرهنگی، معاون آموزش دانشکده و دانشجویان در قالب جلسات غیررسمی، ایجاد کانال ارتباطی برای انتقال تجارب گروه‌های قبلی، بهره‌مندی از ظرفیت‌های استادان خارج از دانشگاه، تشکیل جلسات توجیهی مدیران، استادان و امور عمومی با تغییر سمت‌ها

ادامه جدول ۵. مضمون و زیرمضمون‌های زمینه و شرایط تبدیل فرصت به راهکار

زمینه	فرصت	تهدید	راهکار
	یادگیری مهارت‌های اجتماعی، مدیریتی و شغلی، یادگیری مدیریت هزینه، تغییر فکر و نگرش- تمرین کار تیمی و گروهی، یادگیری برنامه‌ریزی، مسئولیت‌پذیری، انتقادپذیری، خودشناسی، تقسیم‌کار	محدودیت‌های دانشجویی-افت تحصیلی	برگزاری کارگاه‌های متعدد مستندسازی و بازنمایی فعالیت‌ها، شیوه کار جمعی، روابط عمومی و توانمندسازی- بهره‌گیری از تجارب دیگر کشورها برای خلاقیت و ایده‌پردازی در رشته‌های غیر کاربردی
اقتصادی- مالی	وجود ظرفیت‌های متعدد انجمن علمی (نشریه، کتاب، پژوهش، سمینار)، وجود پشتوانه مالی انجمن علمی، امکان درآمدزایی و مدیریت مالی، ارائه خدمات آموزشی با قیمت مناسب در قالب همایش و کارگاه	تخلفات اداری و مالی	اسپانسر برای برنامه‌های خاص، انتخاب کارشناس نظارت مالی، تخصیص بودجه واضح، تخصیص بودجه برنامه‌محور، سازمان‌دهی مباحث کمیته اسپانسر
		تغییرات مدیریتی سریع و ناتوانی در عملکرد نظارتی	انتخاب کارشناس ثابت و نزدیک به دانشجو، ایجاد و فعال‌تر کردن کارگروه و بازرس، انتخاب کارشناس نظارت مالی، تشکیل کمیته حمایت و نظارت، تشکیل جلسات توجیهی مدیران، استادان و امور عمومی با تغییر سمت
اداری	سیاست‌زدایی و دین‌زدایی، امکان ایجاد انجمن‌های میان‌رشته‌ای، آشناسازی دانشجویان رشته‌های مختلف با هم، ایجاد گروه‌های شغلی و مرکز رشد	لابی‌گری و باندبازی	توجه به ساختار مرکزی، ارزیابی فعالیت انجمن‌های علمی، تشکیل کمیته حمایت و نظارت، ایجاد کارگروه و بازرس برای کاهش حساسیت نقش دبیر در دانشگاه، جلوگیری از تکرار و استمرار حضور دبیر دانشکده

ادامه جدول ۵. مضمون و زیرمضمون‌های زمینه و شرایط تبدیل فرصت به راهکار

زمینه	فرصت	تهدید	راهکار
ایجاد قالب‌های جدید در برنامه‌ها (پروورش خلاقیت)، نبود تفکیک جنسیتی، علمی بودن فعالیت‌ها مطابق اهداف سازمانی، فعال بودن انجمن علمی نسبت به سایر تشکل‌ها	ایجاد قالب‌های جدید در برنامه‌ها (پروورش خلاقیت)، نبود تفکیک جنسیتی، علمی بودن فعالیت‌ها مطابق اهداف سازمانی، فعال بودن انجمن علمی نسبت به سایر تشکل‌ها	به تجربه گذاشتن فعالیت انجمن‌ها در سطح ملی، بین‌رشته‌ای شدن فعالیت‌ها، فعال تر شدن استادان مشاور برای ایده‌پردازی، ایجاد مزایا برای استادان به منظور فعالیت بیشتر، تنظیم بخشنامه برای دانشکده به منظور تسهیل در انجام فعالیت‌ها، مشخص کردن حیطه همکاری دانشکده در برگزاری برنامه‌ها، اعطای امتیاز به فعالان انجمن، برگزاری مسابقات علمی-پژوهشی بین انجمن دانشکده‌ها زیر نظر معاونت فرهنگی، تسهیل فرایند مجوزگیری، مأموریت محور کردن فعالیت انجمن‌ها	به تجربه گذاشتن فعالیت انجمن‌ها در سطح ملی، بین‌رشته‌ای شدن فعالیت‌ها، فعال تر شدن استادان مشاور برای ایده‌پردازی، ایجاد مزایا برای استادان به منظور فعالیت بیشتر، تنظیم بخشنامه برای دانشکده به منظور تسهیل در انجام فعالیت‌ها، مشخص کردن حیطه همکاری دانشکده در برگزاری برنامه‌ها، اعطای امتیاز به فعالان انجمن، برگزاری مسابقات علمی-پژوهشی بین انجمن دانشکده‌ها زیر نظر معاونت فرهنگی، تسهیل فرایند مجوزگیری، مأموریت محور کردن فعالیت انجمن‌ها
نبود شفافیت مقررات موجود در آیین‌نامه‌ها	تنظیم شرح وظایف به تناسب اعضا و سمت‌هایشان، حل مشکلات آیین‌نامه‌ای در سطح وزارتی، شفاف‌سازی قوانین	تنظیم شرح وظایف به تناسب اعضا و سمت‌هایشان، حل مشکلات آیین‌نامه‌ای در سطح وزارتی، شفاف‌سازی قوانین	تنظیم شرح وظایف به تناسب اعضا و سمت‌هایشان، حل مشکلات آیین‌نامه‌ای در سطح وزارتی، شفاف‌سازی قوانین
ایجاد قالب‌های جدید در برنامه‌ها (پروورش خلاقیت)، نبود تفکیک جنسیتی، علمی بودن فعالیت‌ها مطابق دیدگاه استادان و اهداف دانشگاه، فعال بودن انجمن علمی نسبت به سایر تشکل‌ها	ایجاد قالب‌های جدید در برنامه‌ها (پروورش خلاقیت)، نبود تفکیک جنسیتی، علمی بودن فعالیت‌ها مطابق دیدگاه استادان و اهداف دانشگاه، فعال بودن انجمن علمی نسبت به سایر تشکل‌ها	به تجربه گذاشتن فعالیت انجمن‌ها در سطح ملی به منظور ایده‌پردازی، بین‌رشته‌ای شدن فعالیت‌ها، فعال تر شدن استادان مشاور به منظور ایده‌پردازی، امکان تعامل بیشتر با استادان برای سهولت در کار، تنظیم بخشنامه برای دانشکده برای تسهیل در انجام فعالیت‌ها، مشخص کردن حیطه همکاری دانشکده در برنامه‌ها، جلوگیری از برنامه‌های بی‌ربط، مأموریت محور کردن فعالیت انجمن‌ها	به تجربه گذاشتن فعالیت انجمن‌ها در سطح ملی به منظور ایده‌پردازی، بین‌رشته‌ای شدن فعالیت‌ها، فعال تر شدن استادان مشاور به منظور ایده‌پردازی، امکان تعامل بیشتر با استادان برای سهولت در کار، تنظیم بخشنامه برای دانشکده برای تسهیل در انجام فعالیت‌ها، مشخص کردن حیطه همکاری دانشکده در برنامه‌ها، جلوگیری از برنامه‌های بی‌ربط، مأموریت محور کردن فعالیت انجمن‌ها

بحث و نتیجه‌گیری

جامعه‌شناسی علم، تأکید زیادی بر سازمان اجتماعی علم و نقش آن در پیشرفت علمی دارد. ارتباط علمی بخش مهمی از فرایندهای تسهیل‌کننده تولید علم است و انجمن‌های علمی نقش مهمی در ایجاد این ارتباطات دارند. انجمن‌های علمی دانشجویی در سطحی پایین‌تر از انجمن‌های علمی حرفه‌ای به تقویت ارتباطات و ایفای نقش مثبت در علم کمک می‌کنند (شارع‌پور و فاضلی، ۱۳۸۵).

رسالت‌ها، راهبردها و اهداف انجمن‌ها بدون شک موجب تعالی علم و دانش و ترویج آن در بطن جامعه می‌شود. براساس پژوهش‌های بورخس و همکارانش (بورخس و همکاران، ۲۰۱۷)، دانشگاه و فضای حاکم بر آن علاوه بر ترویج علم و دانش، کارکردهای پنهانی نیز دارد. برنامه‌داری پنهان در جهت یادگیری، تمرین، معاشرت و تعامل و مدیریت مسئولانه به‌عنوان کارکرد عمل می‌کند. این امور با فعالیت‌های مشارکتی چندجانبه دانشگاهیان محقق می‌شود. چنین ظرفیتی در انجمن علمی دانشجویی دیده می‌شود. جامعه برای تحول و پیشرفت، نیازمند تحکیم اخلاق و کنشگرانی اخلاقی است تا در تعاملات اجتماعی اصول مفروض را رعایت کنند؛ کنشگرانی که عملشان صرفاً معطوف به پاداش‌های بیرونی نیست، بلکه اصول مفروض اخلاقی نیز در آن لحاظ می‌شود. دانشجویان به‌عنوان نیروهای اجتماعی تحصیل‌کرده، تحکم اخلاقی را به بار می‌آورند. آنان در دانشگاه‌ها و انجمن‌های علمی به‌گونه‌ای تعلیم می‌بینند که برای جامعه سرمایه اجتماعی بالقوه باشند.

یکی از اهداف دانشگاه‌ها، پروراندن شخصیت‌هایی است که حافظ و وامدار فرهنگ و اخلاق اجتماعی می‌شوند. در حیطه نظریات اجتماعی معطوف به مشارکت نیز صاحب‌نظران به ارزش‌های اخلاقی به‌عنوان عامل انگیزشی مشارکت و فعالیت داوطلبانه اشاره می‌کنند؛ به‌طوری‌که امر مشارکت به‌دلیل مسائلی که در افراد ایجاد انگیزه می‌کند، میزان متفاوتی برای هریک از آن‌ها دارد. انگیزه‌ها شامل مسائل اجتماعی، ارزش‌های اخلاقی، درک دیگران، کمک به کسانی که دولت در کمک به آن‌ها ناتوان بوده، رشد شخصی و رضایت از خود می‌شوند.

کسب منزلت و شأن از جمله مهم‌ترین امتیازهای برانگیزاننده کنش فردی و جمعی است؛ به‌طوری‌که زمینه مشارکت و فعالیت داوطلبانه دانشجو را فراهم می‌کند. پیر بوردیو معتقد است: خاستگاه غایی رفتار، عطش فرد برای کسب ارزش و شأن است و فقط جامعه است که می‌تواند این عطش را سیراب کند؛ چرا که با اختصاص یک نام، یک مکان، یک کارکرد به فرد در یک

گروه یا نهاد، فرد می‌تواند به رهایی از پیشامدها، محدودیت‌ها و بوچی نهایی هستی امیدوار باشد. امیدواری انسان به رهایی در گرو تن‌دادن به قضاوت و داوری دیگران است. این قضاوت اصل اساسی عدم قطعیت و نداشتن امنیت است. باین‌همه، بدون آنکه تناقضی داشته باشد، قاعده‌ای برای قطعیت، اطمینان خاطر و تقدس‌یافتگی است (شالچی، ۱۳۹۲).

آسیب‌شناسی انجمن علمی دانشجویی، به مطالعه کژکارکردهای اجتماعی، بی‌نظمی‌ها، مسائل و مشکلات انجمن می‌پردازد. وجود مسائل در انجمن‌های علمی، نشئت‌گرفته از ارتباطات ضعیف، نظارت ساختاری پایین، مدیریت ضعیف مسئولان، ابهامات قانونی و منفعت‌طلبی شخصی اعضا است که بی‌توجهی به آن‌ها به پیدایش آسیب‌های جدی منجر می‌شود. با بررسی تاریخچه فعالیت در انجمن‌ها، نوع فعالیت دانشجویان از دغدغه‌های اجتماعی-فرهنگی به دغدغه‌های فردی تغییر یافته است؛ به‌گونه‌ای که اولویت‌های اساسی دانشجویان بیشتر ارزیابی فایده کار در یک تشکل دانشجویی، فارغ از اهداف و برنامه‌های سازمانی آن است.

مشکلات و آسیب‌ها نیز در صورت بی‌توجهی، به چالش‌های جدی تبدیل می‌شوند. مادامی‌که فضای ساختاری و قوانین و مقررات آن نقص داشته باشد، موازی‌کاری، لابی‌گری، تخلفات مدیریتی و مالی، سوءاستفاده‌های غیرقانونی و... نیز رخ می‌دهد. شبکه‌های اجتماعی گسترده انجمن‌ها می‌توانند هم ظرفیت بالقوه باشد و هم به‌عنوان مبنای روابط غیررسمی و پنهانی در جهت منافع گروه و افرادی خاص عمل کنند. اگر تعاملات و روابط سازمانی، مورد نظارت و ارزیابی دقیق و شفاف قرار نگیرد، فضا برای هرگونه عمل خارج از چارچوب انجمن علمی باز است. سطح تعامل بین افراد در نقش‌ها و موقعیت‌های مختلف در ارتباط با انجمن علمی بسیار محدود است و تعاملات نیز میل به منافع گروه‌های خاص دارد. این یافته با نتایج تحقیقات شجاع و همکارانش (۱۳۸۶) و بنی‌فاطمه و کوهی (۱۳۸۵) همخوانی دارد.

درنهایت می‌توان مهم‌ترین آسیب‌های انجمن علمی دانشگاه فردوسی را در چند مورد ذکر

کرد:

۱. شفافیت‌نداشتن آیین‌نامه‌ها و اساسنامه‌های انجمن؛
۲. تغییرات مدیریتی سریع و ناتوانی در عملکرد نظارتی؛
۳. ضعف تعاملات درون‌سازمانی و برون‌سازمانی؛
۴. قدرت‌طلبی و سلطه‌خواهی اعضا؛

۵. لابی‌گری و باندبازی؛
۶. موازی‌کاری، سنگ‌اندازی و کاهش فعالیت‌ها؛
۷. تخلفات اداری و مالی؛
۸. برنامه‌ها و فعالیت‌های خارج از چارچوب راهبردی انجمن؛
۹. تفکر درآمدزایی و رزومه‌گیری بیش‌ازاندازه؛
۱۰. محدودیت‌های دانشجویی (افت تحصیلی).

راه‌حل‌های ارائه‌شده، عموماً در جهت حل مسائل سازمان و آیین‌نامه بیان شده‌اند. توجه به نوع و سطح تعامل و روابط درون و برون‌سازمانی از قبیل ایجاد تعامل بین مدیر فرهنگی، معاون آموزش دانشکده و دانشجویان، استفاده از فضای مجازی در تبلیغات و اطلاع‌رسانی‌ها، ایجاد کانال ارتباطی برای انتقال تجارب گروه‌های قبلی و... مورد اشاره قرار گرفته است. شرط لازم ایجاد انجمن علمی مطابق با مطالبات نسل جدید، انتقال فناوری از دانشگاه و مراکز تحقیقاتی به انجمن‌ها و همکاری بین این دو در جهت ترویج و توسعه آن‌ها است. دانشگاه در راستای اهداف علمی می‌تواند به ایجاد مراکز ابتکار همت گمارد. هدف‌های موردنظر آموزش، کارآفرینی، تحریک انگیزه‌ها و پرورش ویژگی‌ها است که باید از طریق برنامه‌های آموزشی صورت گیرد. دغدغه اساسی خیلی از مصاحبه‌شوندگان مسائل مالی است. از این‌رو راهکار حل این مسئله، گرایش به خودکفایی مالی از طریق تهیه اسپانسر مالی، برگزاری برنامه‌های درون و بیرون‌دانشگاهی، تهیه قرارداد مالی با دانشگاه و فروش دستاوردهای علمی-پژوهشی است.

منابع

- آزادارمکی، تقی (۱۳۸۹)، *نظریه‌های جامعه‌شناسی*، تهران: سروش.
- اسکیدمور، ویلیام (۱۳۷۲)، *بررسی علل ناسازگاری زوجین*، ترجمه علی‌محمد حاضری، تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- امیریان‌زاده، مژگان، جعفری، پریوش و نادرقلی قوچانیان (۱۳۹۰)، «نقش انجمن‌های دانشجویی در بالندگی رهبری دانشجویان دختر و پسر»، *فصلنامه رهبری و مدیریت آموزشی*، شماره ۱: ۲۵-۴۶.
- بنی‌فاطمه، حسین و کمال کوهی (۱۳۸۵)، «بررسی موانع و مشکلات انجمن‌های علمی-دانشجویی»، *مجموعه مقالات نخستین سمینار آسیب‌شناسی انجمن‌های علمی دانشجویی در ایران*، چهارم‌حال و بختیاری: انتشارات دانشگاه شهرکرد.

- حسینی، سعید (۱۳۸۶)، «آسیب‌شناسی جایگاه انجمن‌های علمی دانشجویی در دانشگاه‌های ایران»، پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی، ۲۲۹-۲۴۵.
- دماری، بهزاد، ممتازمنش، نادر، وثوق مقدم، عباس، رهبری‌بناب، مریم و رضا موقری (۱۳۹۱)، «الگوی برای مدیریت مؤثر انجمن‌های علمی تخصصی علوم پزشکی»، فصلنامه پایش، شماره ۱۱: ۳۱۷-۳۲۵.
- رضایی، مانی، حسین‌زاده، مریم و رقیه کبودتبار (۱۳۹۱)، «انجمن‌های علمی دانشجویی افق چشم‌انداز ۱۴۰۴ و برنامه دانشگاه تمدن‌ساز: فرصت‌های پیش‌رو، راهکارهای مناسب، سازمان‌ها و مراکز دولتی و عمومی»، کنگره پیشگامان پیشرفت، دوره ۱.
- ریتزر، جورج (۱۳۹۰)، نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: علمی.
- زمانی، عشرت (۱۳۸۶)، «آشنایی با کارکردهای انجمن‌های علمی دانشجویی و مقایسه عملکرد انجمن‌های رشته‌های مهندسی با سایر رشته‌ها»، فصلنامه آموزش مهندسی ایران، شماره ۹: ۵۵-۸۱.
- شارع‌پور، محمود و محمد فاضلی (۱۳۸۵)، «کارکردهای علمی انجمن‌های دانشجویی (مطالعه موردی در دانشگاه‌های گیلان، مازندران و تهران)»، مجله مطالعات اجتماعی ایران، شماره ۱: ۶۲-۸۲.
- شالچی، وحید (۱۳۹۲)، «عطش منزلت در جامعه ایرانی»، مجله جامعه‌شناسی ایران، شماره ۳۰: ۲-۵۶.
- شجاع، رضا، دهقان قهفرخی، امین و نصرالله جوادیان صراف (۱۳۸۶)، «بررسی وضعیت موجود، چالش‌ها و موانع فراروی انجمن‌های ورزشی دانشجویی دانشگاه فردوسی مشهد»، پنجمین همایش علمی دانشجویی تربیت‌بدنی و علوم ورزشی.
- عبدالهی، محمد (۱۳۸۱)، «عملکرد انجمن‌های علمی در زمینه ترویج و توسعه علم و اخلاق»، مجله جامعه‌شناسی ایران، شماره ۱: ۴۷-۶۳.
- عبدالهی، محمد (۱۳۸۱)، «یادمان رابرت کینگ مرتن»، مجله جامعه‌شناسی ایران، شماره ۲: ۱۳۱-۱۵۸.
- فلیک، اووه (۱۳۸۷)، درآمدی بر تحقیق کیفی، ترجمه هادی جلیلی، تهران: نشر نی.
- قدیمی، اکرم (۱۳۹۱)، «نقش انجمن‌های علمی و نظام تصمیم‌گیری‌های علمی کشور»، فصلنامه علوم مدیریت ایران، شماره ۶: ۸۹-۱۱۲.

- کارکنان نصرآبادی، محمد (۱۳۸۶)، «نقش انجمن‌های علمی دانشجویی در توسعه کارآفرینی، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری»، **همایش ملی آموزش عالی و کارآفرینی گذشته، حال، آینده**، شماره ۱: ۳۱۴-۳۲۵.
- کاوسی، اسماعیل و علیرضا مقیمی (۱۳۸۸)، «ارزیابی فعالیت‌های فرهنگی در فرهنگسرای تهران براساس مدل‌های کمی»، **پژوهشنامه برنامه‌ریزی فرهنگی**، تهران: گروه پژوهش‌های فرهنگی و اجتماعی، شماره ۳۷: ۵۱-۸۴.
- کلاتری، صمد، عباس‌زاده، محمد، امین مظفر، فاروق و ندا راکعی بناب (۱۳۸۹)، «بررسی جامعه‌شناختی گرایش به فرزندآوری و برخی عوامل مرتبط با آن»، **جامعه‌شناسی کاربردی دانشگاه اصفهان**، شماره ۱: ۱۲۷-۱۵۵.
- کلمن، جیمز (۱۳۷۷)، **بنیادهای نظریه اجتماعی**، ترجمه منوچهر صبوری کاشانی، تهران: نشر نی.
- متقی دستنایی، افشین، ابراهیمی، بابک، خاوندکار، احسان و فرزاد رفیعیان (۱۳۸۶)، «به‌کارگیری مدیریت دانش در راستای ارتقای سطح کارایی انجمن‌های علمی دانشجویی»، **اولین کنفرانس ملی صنعت، دانشجو و توسعه پایدار**، تهران: دانشگاه علم و صنعت: ۶۵۷-۵۶۷.
- Ansala, L., Uusiautti, S., & Määttä, K. (2016), "What are Finnish University Students' Motives for Participating in Student Activism?", **International Journal of Adolescence and Youth**, No. 21: 150-163.
- Baker, C. N. (2008), "Under-Represented College Students and Extracurricular Involvement: The Effects of Various Student Organizations on Academic Performance", **Social Psychology of Education**, 11, 273-298.
- Borges, J. C., Cezarino, L. O., Ferreira, T. C., Sala, O. T. M., Unglaub, D. L., & Caldana, A. C. F. (2017a), "Student Organizations and Communities of Practice: Actions for the 2030 Agenda for Sustainable Development", **The International Journal of Management Education**, No. 15: 172-182.
- Borges, J. C., Ferreira, T. C., Borges De Oliveira, M. S., Macini, N., & Caldana, A. C. F. (2017b), "Hidden Curriculum in Student Organizations: Learning, Practice, Socialization and Responsible Management in a Business School", **The International Journal of Management Education**, No 15: 153-161.
- Karmelić, E. (2018), "Znanstveni Aktivizam Studenata Medicinskog Fakulteta Sveučilišta u Rijeci", **Medicina Fluminensis**, No. 4: 353-365.
- Kónig, L. S. (2014), "Reflections on Influencing Students' Employability: An Example of Student Association", **3rd International Scientific Symposium, Economy of Eastern Croatia-Yesterday, Today, Tomorrow**, No. 3: 670-680.
- Liu, R. (2020). Application Strategy of Big Data in College Student Association Activities. **In Journal of Physics: Conference Series**, No. 1: 1-12
- Nowotarski, P., Paslawski, J., & Plucniski, Ł. (2017), "Scientific Association Knowledge Improvement Activities in Construction Technology Management field", **Procedia Engineering**, No. 208, 106-113.